

**ОСОБЛИВОСТІ ПАРТІЙНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНСЬКОМУ
СЕЛІ ПРОТЯГОМ 1920-х РОКІВ**

Розбудова молоді української демократичної держави вимагає серйозної науково-теоретичної та методологічної підготовки. У зв'язку з цим сьогодні залишаються актуальними проблеми політичної історії України. 20-ті роки ХХ ст. стали переломним етапом в житті українського соціуму, тому автор пропонує звернутися саме до цього періоду.

Проблема формування тоталітарного режиму в Україні вже неодноразово ставала предметом наукових студій сучасних українських істориків, тому автор у запропонованій статті тезисно окреслює лише особливості партійного будівництва в українському селі.

Головним провідником у справі побудови майбутнього суспільного устрою була комуністична партія Радянського Союзу, котра нагадувала кровеносну систему - від головної аорти відділялися великі судини, які дробилися на мільйони капілярів, що пронизували всі клітини державного організму. Кожний населений пункт повинен був мати свою сполучну ланку із центром - партосередок, який і став тим капіляром, що постійно підживлював, немов киснем, суспільно-політичне, економічне, культурне життя свіжими директивами, постановами, наказами, контролював їх виконання та мав реальний вплив на населення. Проникнення радянської влади у сільську місцевість відбувалося шляхом насадження таких партійних осередків. Більшовики проголосили два найважливіших принципи партійної роботи із закріплення та поглиблення радянської влади на Україні: перший полягав у диференціації селян як головної умови побудови радянського села, другий - повсюдне створення комуністичних сільських осередків.

Партійні осередки та органи радянської влади на початку 20-х років були в основному сформовані, та їх існування носило формальний характер. Заможні селяни відносилися до партосередків негативно, середняки дивилися на них з недовірою, а бідняки залишалися байдужими [1, с. 131-132].

Незважаючи на проведення агітаційної роботи, прибічників комуністичних ідей виявилось не так вже й багато: на початок 1921

року кількість сільських партійних осередків була мізерною, а сільські комуністи нараховували всього 10,5 тисяч осіб. В спеціальній резолюції II Всеукраїнської наради голів відділів губкомів КП(б)У по роботі на селі зазначалося: *«Робота на селі, в силу цілого ряду особливостей соціального, політичного та національного характеру українського села, вимагає специфічного змісту і методів... робота на селі не тільки не закінчена, а в деяких місцях недавньої білогвардійської окупації тільки розпочинається»* [2, с.3]. Нарада змушена була визнати, що кількість партробітників, що працювала на селі, становила всього 15% від необхідної кількості кадрів [2, с.19].

Влада всіляко підтримувала й заохочувала зміцнення та збільшення чисельності партосередків, залучаючи до їх складу комсомольців, членів КНС, бідняків, середняків та сільську інтелігенцію. Проте, до середини 20-х років сільські партійні осередки зростали переважно за рахунок мобілізації для роботи на селі комуністів з промислових центрів і міст [3, с.60]. До того ж, в колі партійного керівництва, доволі розповсюдженим явищем стало принизливе ставлення до селянства як до *«темної, некультурної маси»*, що простежується у вказівках влади щодо роботи на селі: використовувати прості, практично підтверджені та зрозумілі факти.

Для прикладу наведемо одну з доповідей інструкторів ЦК КП(б)У щодо результатів обстеження губернських партійних осередків в 1922 році, за допомогою якої можемо простежити реальну картину положення компартії на селі: *«Офіційно у звітах числиться так: проведено місячник роботи на селі, посилені волонтерські осередки політробітників і т.д., та все це для звіту. В дійсності - майже ніякої партроботи на селі немає і в село партійно ми не проникли»* [4, с.26]. Відчуваючи незацікавленість, байдужість, опозиційність широких мас, компартія ще з самого початку свого походу на село, вирішила діяти поступово, залучаючи на свій бік певні верстви селянства, плануючи переманити врешті більшість до комуністичного табору.

В 1925 році кількість селян-комуністів зростає до 30,5 тисяч. Аналізуючи пануючі на селі суспільно-політичні настрої, влада встановила основні причини такого збільшення чисельності прибічників більшовизму. Так, в Інформаційному бюлетені №30 від 3-10 серпня 1925 року, вказувалося, що мотивом *«тяги»* селян в партію було прагнення акцентувати увагу керівництва до своїх проблем: *«Якщо організовується на селі осередок, то на село звертають*

більше уваги, тому легше досягти потрібного, так як можна нажимати по двох лініях - партійній та радянській» [5, с.70].

В інформаційно-статистичних оглядах ЦК КП(б)У партроботи на селі зазначалося, що відношення селян до партії добре, проте поняття партії зовсім не пов'язується з тим осередком, що є на місцях [6, с.29]. Цікавим є також спостереження членів комісій, що населення мириться з партією, так як вона є гарантом неможливості реставрації поміщицької влади [6, с.28].

Парторганізації знаходилися в критичному становищі часто завдяки керівним робітникам районного масштабу, які своїми вчинками дискредитували партію та радянську владу в очах населення. Наприклад, в с.Купрянське Приколотенському осередку було систематичне п'янство секретаря, в с.Бугаївка Ізюмського округу голова сільради вимагав у селян завищену кількість зерна, яку собі привласнював, в Мерефі член райвиконкому застрелив селянина на дорозі тощо [7, с.24]. Завідуючий райбудинком, член КП(б)У Волощенко, отримавши гроші для видачі заробітної платні робітникам хат-читалень, підробив підписи та привласнив кошти собі. Реакція селян на це явище яскраво характеризувала реальне відношення людей до партії та партійних: *«Якби Волощенко був безпартійним, то зараз же його б арештували, але так як він член партії, то справу прикрили»* [8, с.54]. Таких прикладів зловживань владою з боку партійців та фіксації простими громадянами несправедливості, можна наводити до безкінечності.

В більшості випадків сільські комуністи не справлялися із роботою, а їх вплив на односельчан був мізерним - скоріше їх розцінювали, як *«прибульців»* [9, с.101]. За Калініченком, сільські комуністи являють собою сільський люмпен-пролетаріат: *«Вони не авторитетні серед селян як господарі. Такі комуністи не мали відповідної підготовки, навиків, досвіду, освіти, хисту керувати радянськими, господарськими, кооперативними органами на селі, але очолювали їх в силу своєї партійності. Вони могли бути лише слухняними виконавцями вказівок зверху, оскільки їх становище як керівників повністю залежало від прихильності верхів»* [10, с.65].

Досить цікавим є приклад політичної сатири 20-х років, що влучно характеризували настрої та переконання широких верств населення. Широкого розповсюдження набув анекдот про Біма і Бома, який показував реальне відношення до партії: *«Виходить Бім на сцену й починає старанно витирати об підлогу чобота,*

виявляючи на виду огиду, морщачи носа. - «Що ти робиш, Бім?» - «Та ... вступив у партію» - одказує» [11, с.18].

Підсумовуючи зазначимо, що утвердження більшовицької влади в Україні, партійне будівництво на селі, відбувалося в умовах конфронтації із основною масою населення, проте, ряд об'єктивних та суб'єктивних причин, які є предметом вже іншого дослідження, зумовив поступове зростання чисельності сільських партійних функціонерів. Це, в свою чергу, надавало видимість легітимності тоталітарному більшовицькому режиму.

---

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО), ф.1, оп.20, спр.355. - Протоколи засідань колегії отдела постійного совещания при отделе ЦК КП(б)У, сельотдела ЦК КП(б)У в районе расположения 12-й армии, Центральной комиссии по организации сельскохозяйственного пролетариата. 5.01.-27.12.1920. - 150 арк.

2. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.844. - Резолюция 2-го Всеукраинского совещания заведующих отделами по работе на селе губкомов КП(б)У. Циркулярные письма ЦК КП(б)У губкомам партии в комнезамы, борьбе с бандитизмом, направлении на работу в ЧК, организации сельских клубов; тезисы о политике партии в деревне, о роле комнезамом, коллективизации сельского хозяйства. 3.01.-4.11.1921. - 155 арк.

3. Лях С.Р. Деякі питання суспільно-політичного життя селянства України (1921-1928 рр.) // Український історичний журнал. - 1981. - №2. - С.59-65.

4. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.1063. - Доклады инструкторов ЦК КП(б)У о результатах обследования губернских партийных организаций Украины, опыте работы на селе. 1.02.-25.12.1922. - 157 арк.

5. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.2117. - Информационные бюллетени №№25, 27, 28-31, 37 информационно-статистического отдела ЦК КП(б)У об политическом и экономическом положении на Украине... 25.07.-10.10.1925. - 123 арк.

6. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.2114. - Тезисы ЦК РКП(б) об очередных задачах партработы на селе. Обзоры информационно-статистического отдела ЦК КП(б)У о состоянии и работе сельских партийных организаций к 1 июля 1925 г., деятельности районных беспартийных сельских конференций. 13.02.-17.09.1925. - 70 арк.

7. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.1945. - Протокол, выписки из протокола заседаний бюро Харьковского губкома КП(б)У, кооперативного совещания при губкоме партии... 4. 01.-27.12.1924. - 117 арк.

8. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.2316. - Спецдоклады информационно-осведомительного отдела, отчетно-осведомительного управления Государственного Политического Управления УССР в ЦК КП(б)У о настроении крестьянства Украины. 1.09.-15.12.1926. - 194 арк.

9. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.2824. - Обзоры №№9, 16, 17, 20, 23, 27, 28 Информационного отдела ЦК КП(б)У о политическом настроении рабочих, крестьян и красноармейцев. 23.02.-25.10.1928. - 104 арк.

10. *Калиніченко В.* Селянське господарство України в період непу: Історико-економічне дослідження. - Х.: Основа, 1997. - 400 с.

11. *Чорнопиский М.* Фольклорна політична сатира 20-х років ХХ століття у записках Сергія Єфремова / Львівський національний університет імені Івана Франка. - Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2001. - 170 с.